

Александра ФОСТИКОВ*
Историјски институт
Београд

АКТ МОНАХИЊЕ ЈЕВГЕНИЈЕ О РАЗРЕШЕЊУ РАЧУНА МАРИНА ЛЕБРОВИЋА 1402, мај 23, Ново Брдо**

Анстракт: У складу са обичајем и законом монахиња Јевгенија (кнегиња Милица), издаје разрешницу Марину Лебровићу, поводом свођења рачуна на име закупа Рудничке царине. У питању је тзв. једноделна разрешница, оверена навођењем три милосника, два сведока и печатом.

Кључне речи: монахиња Јевгенија (кнегиња Милица), царине (Рудничке), Марин Лебровић, разрешница.

Разрешница Марину Лебровићу¹ сачувана је у препису² дубровачког канцелара, Руска Христофоровића,³ у серији *Diversa Cancellariae*,

* aleks.fostikov@gmail.com

** Рад је настао као резултат истраживања на пројекту Министарства просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије *Средњовековне српске земље (XIII–XV век): политички, привредни, друштвени и правни процеси* (Ев. бр. 177029).

¹ Мароје Лебровић (**Марок Лебровић**), Marin de Lebros) био је дубровачки грађанин и закупник царина у време кнегиње Милице и деспота Стефана. Јавља се као цариник Рудничке и Шетоњске 1399, а затим и само Рудничке царине 1402. године. Касније, 1408, спомиње се у Чачку, где је боравио са сином Милом и где је поседовао кућу. А. Веселиновић, *Документи о првом помену Чачка у средњем веку*, Зборник радова. Народни музеј 20 (Чачак 1991) 64–72; А. Фостиков, *Акт о разрешењу рачуна Марина Лебровића*, ССА 12 (2013) (у штампи).

² Разрешница као и остала документа о дуговању, завођена су у општинске књиге према закону града Дубровника из 1341. О термину разрешница, као и развоју овог типа докумената, видети: А. Фостиков, Н. Исаиловић, *Повеља краља Стефана Дабиче о разрешењу рачуна Драгоја Гучетића и браће му*, ССА 8 (2009) 143, нап. 1; С. Павловић, *Синтаксичка структура старосрпске раздружнице*, Зборник МС за филологију и лингвистику 42–1 (1999) 113–122; Н. Порчић, *Дипломатички обрасци српских средњовековних разрешних докумената*, Споменица академика Симе Ђирковића, Београд 2011, 269–271, са изворима и старијом литературом.

³ Руско, дубровачки канцелар, (Ruscho, писар словенски) видети у: Д. Јечменица, *Преглед објављених исправа, објашњаваних установа и појмова, просопографских*

vol. 35, f. 111. Акт прате и два записа о регистрацији, један краћи на српско-словенском, и други, дужи, на латинском језику, који сведочи да је регистрација уследила доста касније, 8. октобра 1404. године. Са стране маргине у горњем левом углу налази се и додатни запис, у два реда упоредно са прва два реда разрешнице, такође на латинском језику. Сам лист папира судећи по фотографији страдао је незнатно само дуж ивица, вероватно од влаге.

Документ је до сада неколико пута објављиван, при чему га је у целини, са свим записима, до сада издао једино К. Јиречек, који га је уједно и први приредио.⁴ Затим су уследила и два издања без латинских записа; прво Љ. Стојановића,⁵ а затим и А. Младеновића, које доноси и фотографију (такође без поменутог записа), преглед рашчитавања у претходним издањима и поједине коментаре, углавном филолошке природе.⁶ Анализом овог акта бавио се више пута Ст. Станојевић, који је сматрао да је питању фалсификат или искварен препис. Да је у питању оригинални документ сачуван у препису доказао је С. Ћирковић, а у новије време, исти је разматрао Н. Порчић у оквиру питања о дипломатичким формуларима српских средњовековних разрешница.⁷ Ово критичко издање приређено је на основу снимка начињеног у Дубровачком Архиву.⁸

и топографских података у првих десет књига Старог српског архива, ССА 10 (2011) LVI–LXI, као и према *Регистру* у ССА 11 (2012) 175–184.

⁴ К. Јиречек, *Споменици српски*, Споменик 11 (1892) 48–49, № 36.

⁵ Љ. Стојановић, *Старе српске повеље и писма (=ССПП) I–1*, Београд – Сремски Карловци 1929, 195 № 204.

⁶ А. Младеновић, *Повеље и писма деспота Стефана*, Београд 2007, 36–37, 107, № I/20.

⁷ Ст. Станојевић је у прилог чињеници да је у питању фалсификат или искварен препис довео у сумњу скоро све елементе: промулгацију, короборацију, навођење сведока и питање датума. С. Станојевић, *Студије о српској дипломатици*, Глас СКА 94 (1914) 256; Глас СКА 106 (1923) 13–14; Глас СКА 110 (1924) 20; Глас СКА 132 (1928) 53; Глас СКА 169 (1935) 23–24. Уп. С. Ћирковић, *Осумњичене повеље кнегиње Милице и деспота Стефана*, ИЧ 6 (1956) 143–148; Н. Порчић, *Дипломатички обрасци српских средњовековних разрешних докумената*, 269–270, 283–284, 286.

⁸ Овом приликом захваљујемо колегама Небојши Порчићу и Невену Исаиловићу који су нам уступили снимак на коришћење.

Текст разрешнице*

† ѿдъ г(о)сп(о)гкѣ ѿг(ь)книѣ да к въ свѣдениѣ владѣщомѣ кнезѣ и всѣмъ властеломъ и вьсои |2| вьпъ|4|кинѣ гр(а)да Дѣбровника крѣ к Марок Лебровик(ь) Дѣбровчанинѣ држалъ нашѣ |3| ц(а)ринѣ Рѣднич(ь)кѣ и за тѣи ц(а)ринѣ прѣдаде ни Марок правъ разлогъ. И не воста ни |4| дльжьбан ница ни много ни мало. И затои нкга всловодисмо в(ь) ц(а)рине и нк|5|говѣ дѣцѣ. А томѣ би м(и)л(о)стникъ челникъ Витанъ и ккѣалиа Тѣба |6| и ккѣалиа Пет(ь)рь Рѣднички. И свѣдоци Латинѣ Йкша Блахотикъ И Йкь|7| ша Яриѣтовик(ь). И за векк вѣрованиѣ печатисмо нашомъ печатию и по|8|сласмо по нашомъ члов(ѣ)кѣ Ивьчинѣ Рѣдничанинѣ. И писа сию книгѣ дикаъ |9| г(о)сп(о)гинѣ Тоторцѣ ѣ Новомъ Брѣдѣ рожьдства Х(ри)с(то)ва тисѣкю и четириста и две |10|лѣти м(е)с(е)ца маа .кѣ. д(ь)нѣ.

Записи о регистрацији разрешнице:

|11| † Заповѣдию г[оспо]д[и]на ми кнеза Марина Чрѣвника и нкговѣхъ избраних(ь) властель га |12| Рѣско исписахъ се више писанно в(ь) рѣчи на рѣчь из повелѣ кою г(о)сп(о)га кне|13|гинѣ кѣр(ь) ѿг(ь)книѣ ѣчини вь Марою Лебровику тер(ь) ю посла кнезѣ и вл|14|стелем(ь) Дѣбровчцѣмъ да ю рекѣ ѣ них(ь) тетразѣхъ по законѣ исписать. †

|15| Die VIII mensis octubris 1404. |16| Iuĉin homo et nuncius domine Heugenie comittise Slavonie in minori conscilio ciuitatis |17| Ragusii more solito congregato pro parte suprascripte domine comitisse presentavit unam litteram |18| in slavicho scriptam et de verbo ad verbum registratam ut continebatur in ea per Ruschum |19| scribam slavichum de mandato domini rectoris ser Marini de Zrieva et eius minoris conscilii tenoris |20| suprascripti ad testimonium contentorum in ea et cautelam cuiuscunque interest et interesse potest.

Додатни запис на маргини:

Pro Maroe de |2a|⁹ Lebro

⁹ Запис са стране је нумерисан са 1а, односно 2а, ради указивања на тачно место где се налази.

Превод

Од госпође Јевгеније. Даје на знање кнезу који влада и свој властели и свој Општини града Дубровника, да је Дубровчанин, Мароје Лебровић, држао нашу царину Рудничку и за ту царину предао ми је Мароје исправан рачун¹⁰ и ништа није остао дужан, ни мало ни много. И зато ослободисмо од царине њега и његову децу. А томе би милосник челник Витан и кефалија Туба и кефалија Петар Руднички, а сведоци Латини¹¹, Јакша Влахотић и Јакша Арнутовић. И за већу веродостојност запечатисмо нашим печатом и посласмо по нашем човеку Ивчанину Рудничанину. И писа ову књигу дијак госпођин Тоторац у Новом Брду, од рођења Исуса Христа хиљаду четиристо друге, месеца маја, двадесет трећег дана.

Записи о регистрацији разрешнице:

По заповеди господина кнеза ми Марина Чревића и његове изабране властеле, ја Руско, преписао сам све вишеписано од речи до речи из повеље, коју је госпођа кнегиња господарица Јевгенија, учинила Мароју Лебровићу, и посла је кнезу и властели дубровачкој да је по закону у њихове тетразе¹² испишу.

¹⁰ У оригиналу **разлогъ**. О овом, као и о терминима и установама: госпођа, кнез дубровачки, властела у Дубровнику, Општина, царина, милосник, челник, кефалија, сведок, човек, књига, дијак, писмо, словенски скрибан, ректор и Мало веће, више пута је расправљано у литератури у новије време, а посебно у оквиру *Старог српског архива*, у оквиру ког су дискутовани и бројни примери употребе истих, те овде нису поново разматрани, видети: Д. Јечменица, *Преглед*, LVI–LXI; *Регистри* у ССА 11 (2012) 175–184.

¹¹ Термин Латин (**Латин**) коришћен је да означи иноверце католичке вере, а често и приморске трговце, који се често јављају у функцији сведока. С. Ћирковић, *Осумњичене повеље кнегиње Милице и деспота Стефана*, 146; Р. Skok, *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika* II, Zagreb 1972, 275. У овом случају у питању су били вероватно дубровачки трговци, који би били и најрелевантнија лица као грађани Дубровника.

¹² Тетраг, тетрази (**тетрагъ, тетразѣхъ**) – у питању је стародубровачки канцеларијски назив за општинске књиге, које су чуване у канцеларији, попут књига Већа. V. Jagić, *Državno uređenje staroga Dubrovnika*, Dragoljub: zabavan i poučan tjednik, Drugi tečaj (Zagreb 1868) 633; *Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika* 18, Zagreb 1962, 255; Р. Skok, *Etimologijski rječnik* III, Zagreb 1973, 464.

Дана осмог, месеца октобра, 1404. Ивчанин, човек и посланик господарице Јевгеније, кнегиње Склавоније, у Малом Већу грађана Дубровника, према обичају окупљеном, презентовао је једно писмо у име гореспоменуте господарице кнегиње, наведеног садржаја, писано на словенском (језику). По заповеди господина ректора сер Марина Цријевића и његовог Малог Већа, од речи до речи, како је и у истом, регистровао (га) је Руско, писар словенски, ради доказа које исто садржи, и (ради) сигурности, за сваког кога занима или може занимати.
Са стране: За Марина Лебровића

*

Из канцеларије Лазаревића, сачуване су укупно две разрешнице Мароју Лебровићу. Прву разрешницу издали су заједно Јевгенија, Стефан и Вук 1399, на име закупа Рудничке и Шетоњских царина,¹³ док ову другу издаје сама Јевгенија и то поводом Рудничке царине.¹⁴ Међу чињеницама које саопштава, налазе се вредне вести, као и у пратећим записима, а посебно опширнијем, латинском. Према обичају детаљан Рустко, региструјући акт по заповести кнеза Марина Цријевића¹⁵, оставио је сведочанство о стварном статусу Милице, као фактичког владара, коју

¹³ М. Пуцић, *Споменици српски*, 44, № 62; К. Жиречек, *Споменици српски*, 103, № 62; Љ. Стојановић, *ССП I–1*, 188–189, № 196; А. Младеновић, *Повеље и писма*, 29–30, 99, № I/12; А. Фостиков, *Акт о разрешењу*. Видети и изнад нап. бр. 1.

¹⁴ Иако је Рудник био један од важнијих градова и тргова средњовековне Србије, у средњовековним писаним споменицима под његовим именом подразумевало се не само градско насеље, већ и његов метох, сама планина, али и цео комплекс са цеховима и пратећим објектима за обраду руде, а део рудокопа налазио се и на територији градског дистрикта. Царину су углавном закупљивали Дубровчани, обично на годину дана. Иако о царини и закупу, као и наплати исте постоје бројни подаци, место царинарнице ближе није познато. Такса је наплаћивана на робу која се ту продавала и извозила, а највећи део прихода потицао је од дажбине на метал који је ту добијан. Почетком XV века, приход од царине припадао је искључиво кнегињи Милице. М. Динић, *Из српске историје средњег века*, Београд 2003, 561–565, 570–573; А. Веселиновић, *Царински систем у Србији у доба деспотовине*, ИГ 1–2 (1984) 21 и даље; В. Петровић, Д. Булић, *Проблем убикације средњовековног Рудника*, ИЧ 58 (2009) 43–62, са старијом литературом; А. Фостиков, *Три документа о разрешењу рачуна Вукше Мишетића : 1405, септембар 12.; 1405, октобар 2*, ССА 11 (2012) 131–132.

¹⁵ Марин Чревић (Марин Цријевић), дубровачки властелин, видети Р. Михаљчић, *Исправа о примању краља Твртка II за дубровачког властелина*, ССА 10 (2011) 147.

овде назива кнегињом Склавоније. У овом случају она наступа у своје име, а судећи по чињеници да самостално издаје разрешницу поводом Рудничке царине, изгледа да се иста у том тренутку као и касније налазила у њеним рукама.¹⁶ Такође, ова разрешница, као друга у низу, пружа додатне податке о личности и пословању Дубровчанина Марина Лебровића, закупца владарских царина.

Акт почиње симболичком инвокацијом, за којом следе кратка интитулација, као и промулгација, инскрипција, текст са кратком експозицијом и диспозицијом и завршни део у ком преовлађују средства овере, у виду навођења милосника и сведока. На месту милосника наводе се три личности, изгледа све припадника двора кнегиње Милице: челник Витан¹⁷, кефалија Туба¹⁸ и кефалија Петар Руднички¹⁹, а на месту сведока, два Латина: Јакша Влахотић²⁰

¹⁶ М. Благојевић, *Савладарство у српским земљама после смрти цара Уроша*, Немањићи и Лазаревићи, Београд 2004, 359–370 [= ЗРВИ 21 (1982) 183–212]; А. Фостиков, *Три документа*, 127, 131–132, нап. бр. 8 са старијом литературом о питању савладарства између Милице и Стефана. Видети и рад А. Фостиков, Н. Исаиловић у овом броју *Мешовите грађе*.

¹⁷ Челник Витан (**Витань**) био је челник на двору монахиње Јевгеније и у њеној личној служби, вероватно 1404, ако не и раније – 1402. Како се овде јавља на првом месту свакако да је био на вишем рангу од кефалија Тубе и Петра. На месту челника 1405. наследио га је Петар Бољадиновић (Руднички). М. Благојевић, *Државна управа у српским средњовековним земљама*, Београд 1997, 231, 232, 234, 235, 236, 269.

¹⁸ Кефалија Туба (**ТѠба**) се изгледа налазио у служби кнегиње Милице, пошто се нешто раније, 1399, јавља и као челник на првој разрешници Лазаревића Марину Лебровићу. Функцију кефалије је изгледа вршио у Новом Брду. Љ. Стојановић, *ССП I–I*, 188–189, 195, № 196, 204; М. Благојевић, *Државна управа*, 206, 269–270; А. Фостиков, *Акт о разрешењу*.

¹⁹ Петар Бољадиновић, односно Петар Руднички, припадник двора кнегиње Милице. Своју службу вршио је у Руднику (1399–1404), где се налазио на месту кефалије, након чега постаје челник (1405). Као службеник кнегиње Милице, јавља се често и као сведок на њеним актима. С. Ћирковић, *Осумњичене повеље кнегиње Милице и деспота Стефана*, 146; А. Веселиновић, *Држава српских деспота*, Београд 2006², 249, 250, 254, 256; М. Благојевић, *Државна управа*, 269–270, са изворима; А. Фостиков, *Три документа*, 125–126, 131.

²⁰ Јакша Влахотић (**ИѠша Влахотикъ**), дубровачки трговац, који се овде јавља на месту сведока Латина. К. Јиречек, *Споменици српски*, 48–49, № 36; Исти, *Die Romanen in den Städten Dalmatiens während des Mittelalters III*, Denkschriften der kais. Akad. der Wissenschaften in Wien, Phil.-hist. Classe (1904) 68 (доступно на електронској адреси: http://www.archive.org/stream/denkschriften49stuoft/denkschriften49stuoft_djvu.txt).

и Јакша Арнутовић.²¹ Затим долази и короборација у виду најаве печатења, као и додатна у облику помена веровног лица - доносиоца писма, Ивка Ходановића,²² такође изгледа личног посланика Јевгеније, који је вршио службу према потреби и у име деспота Стефана.²³ На самом крају налазе се потпис дијака Тодорца²⁴ и датум.

И ова разрешница сведочи о шаренилу и разноврсности образаца коришћених упоредо у канцеларија кнегиње Милице (монахиње Јевгеније) и деспота Стефана.²⁵ Типолошки, овај акт није једноставно сврстати било у повеље било у писма. Иако је стилизован као писмо – објава дубровачким властима, да је њен грађанин ослобођен даљих потраживања, према мишљењу Н. Порчића, једино место промулгације сврставало би овај акт у повеље. Узимајући у обзир прву разрешницу Мароју, упадљиво је да обе садрже скоро исте елементе сем у почетном делу, те је можда управо прва разрешница послужила као образац за другу.²⁶ Како је у питању препис није познато каквим печатом је повеља запечаћена. Како је приликом регистрације другог акта (разрешница Живулину Станишићу), који је стигао истовремено са овим, Рустко забележио да је исти запечаћен типаром депота Стефана,²⁷ вероватно да би исто поступио и у случају да је и овај акт Јевгеније био запечаћен деспотовим типаром. Стога је могуће да је разрешница Мароју била запечаћена или типаром кнеза Лазара, којим су се служили како Стефан све до проглашења за деспота, тако и Јевгенија на заједничким актима, или сопственим типаром Јевгеније, који

²¹ Као и Јакша Влахотић и Јакша Арнутовић (*Иѣкъша Арнутовикъ*) био је вероватно дубровачки трговац. За изворе и литературу о истом, видети изнад, нап. бр. 18.

²² Ивчин (Руднички) Ходановић (*Ивъчинъ Рудничанинъ*, Іуѣин) јавља се у изворима као заједнички посланик кнегиње Милице и њених синова, али с обзиром на чињеницу да се 1402, односно 1404, јавља и као њен посланик, као и да се везује за Рудник, изгледа да се заправо налазио у служби кнегиње. Љ. Стојановић, *ССП I-1*, 188–189, 190–191, 195, № 196, 198, 204; Уп. С. Ћирковић, *Осумњичене повеље кнегиње Милице и деспота Стефана*, 144–145; А. Фостиков, *Акт о разрешењу*.

²³ Јевгенија и Стефан користили су истог посланика Драгца Тепшу и у случају издавања разрешница Вукши Мишетићу. А. Фостиков, *Три документа*, 126, 129, 131.

²⁴ Дијак Тоторац (Тодорац) (*Тоторецъ*) налазио се судећи по помену у овом акту, што је уједно и једини помен истог, у личној служби монахиње Јевгеније. С. Станојевић, *Студије о српској дипломатици*, Глас СКА 106 (1923) 90.

²⁵ А. Фостиков, *Три документа*, 127.

²⁶ С. Ћирковић, *Осумњичене повеље кнегиње Милице и деспота Стефана*, 143; Н. Порчић, *Дипломатички обрасци српских средњовековних разрешних докумената*, 283–284. Видети изнад, нап. бр. 13.

²⁷ Ово наводи вероватно пошто се нови типар јавља на старијем акту.

је она изгледа користила и за јавно-правна акта издата у сопствено име.²⁸ Писмо је датирано временом и местом, при чему је прво наведено место – Ново Брдо,²⁹ а затим и датум издавања, који је одређен навођењем начина рачунања времена (према рођењу Христа), годином (исписана словима), месецом (такође словима) и даном (исписан словима одговарајуће нумеричке вредности). Датум регистрације акта, записан у латинском запису садржи дан (записан римским цифрама), месец (исписан словима) и годину (исписану арапским цифрама).

Зашто је ова разрешница регистрована тек после две године за сада остаје у домену претпоставке. Могуће да је правни чин био извршен раније, да је касније написан и акт, али и да је акт настао због губљења оригинала. Како је у Дубровник стигла заједно са разрешницом Живулину Станишићу, свакако да је питању било накнадно сређивање заосталих послова, те је документа било неопходно регистровати.³⁰

²⁸ К. Лиречек, *Споменици српски*, 45–46, № 31. Постојање и употреба Јевгенијиног типара указују на владарско право које је Јевгенија имала, а натпис на њеном типару (Јефимија монахиња кнегиња), истоветан потпису на повељи, на којој је и сачуван сведочи о фактичкој ситуацији и њеном месту у оквиру савладарских односа. Г. Ђремошник, *Doslej neznani južnoslovanski pečati*, *Zgodovinski časopis* 12–13 (1958–1959) 59–60. Доступно на: *Zgodovina Slovenije – SIstory*, <http://www.sistory.si/publikacije/prenos/?target=pdf&urn=SISTORY:ID:12291#page=52> (08. 04. 2013). О печатима кнеза Лазара и деспота Стефана видети: *Печат*, Лексикон српског средњег века, Београд 1999, 512 (Д. Синдик).

²⁹ Ново Брдо (**Ново Брдо**) средњовековни град, рударског типа, са тргом и тврђавом, центар рудничког басена, данас село на око двадесет километара од Приштине. *Ново Брдо*, Лексикон градова и тргова средњовековних српских земаља, Београд 2010, 198–202 (А. Фостиков). Видети и *ССА* 7 (2008) 34–35 (Д. Јечменица).

³⁰ С. Ћирковић, *Осумњичене повеље кнегиње Милице и деспота Стефана*, 145–146; М. Благојевић, *Државна управа*, 233.

Aleksandra FOSTIKOV

**THE DOCUMENT OF THE LADY EUGENIA
(PRINCESS MILICA) TO MARIN LEBROVIĆ
CONCERNING THE REGULATION OF THE DEBTS**

Summary

Sister Eugenia document is one of the two-preserved releases from Lazarević family to Marin Lebroyić. This act is important not only for its data on business operations between Princess Milica and Marin, but also because of the information it gives about the position and status of Milica at that time, like that the custom of Rudnik was in her hands.

Keywords: Sister Eugenia (princess Milica), clearance about debts, Marin Lebroyić, customs (of the Rudnik), Dubrovnik (Ragusa).

Чланак примљен: 06. 05. 2013.

Чланак коначно прихваћен за објављивање: 02. 09. 2013.